

YUNUS EMRE'DE İNSAN SEVGİSİNİN EVRENSEL NİTELİĞİ ÜZERİNE*

*Ahmet SEVGİ***

ÖZET

Türk şiirinin ve düşünce dünyasının önde gelen simalarından olan Yunus Emre'nin ortaya koyduğu fikirler günümüz insanının içine düştüğü buhranlara ışık tutacak niteliktedir. Onun, daha 13. yüzyılda terennüm ettiği fikirler hâlâ canlılığını ve tazeliğini korumaktadır. Yunus Emre'nin şiirleri ve bu şiirlerde ifade ettiği düşünceler üzerinde pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak Yunus Emre'nin daha iyi anlaşılabilmesi için onun şiirleri üzerinde daha çok çalışmanın yapılması gerekmektedir.

Bu yazıda Yunus Emre'nin şiirlerinden hareketle onun ortaya koyduğu fikirlerin evrensel niteliği vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, hoşgörü, insan sevgisi.

UPON YUNUS EMRE'S UNIVERSAL NATURE OF HUMANITY

ABSTRACT

The ideas of Yunus Emre who is one of the leading figure in Turkish poetry and idea world are in the quality of illuminating the crisis of modern people. The ideas which he stated in 13th century stil preserve their vividness and freshness. There have been numerous studies on Yunus Emre's poems and thoughts expressed in these poems. However, for a better understanding of Yunus Emre's poems, it is needed to do more studies on his poems.

In this article, universal qualification of his ideas have been stressed in reference to Yunus Emre's poems.

Key words: Yunus Emre, toleration, humanity.

* Bu metin, 06-07 Mayıs 2010 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yunus Emre Araştırmaları Merkezi tarafından düzenlenen "X. Uluslararası Yunus Sevgi Bilgi Şöleni"nde sunulan bildiri metninin düzenlenmiş halidir.

** Prof. Dr., Selçuk Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: ahsevgi@selcuk.edu.tr

13. yüzyıldan bu yana yaklaşık sekiz asırdır şiirleri dilimizden düşmeyen Yunus Emre muhakkak ki Türk edebiyatının büyük şairlerinden biridir. Ancak, bu yaygın şöhretine rağmen onun hayatı hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Hatta yaşadığı dönemde yazılmış bir “Yûnus Dîvânı” bile elimizde bulunmamaktadır... Anlaşılan o ki Yunus Emre'nin şiirleri uzun müddet sadırlarda (ellerde ve dillerde) yaşamış tahminen 100-150 sene sonra ancak satırlara geçirilebilmiştir... Bu tarihî gerçekten hareketle bu yazıda, Yunus'un hafızalara kazınmış, nesilden nesle atasözü gibi aktarılan bazı hikmetli (didaktik) beyitleri ele alınarak bu beyitlerin arka planındaki hakikatlere işaret edilmeye çalışılacaktır...

Bilindiği üzere Yunus'la ilgili bilgiler daha çok menkıbevî kaynaklarda yer almaktadır. Bunun tek istisnası Âşık Çelebi'nin “Meşâ'iru's-şu'arâ”sıdır. O halde Âşık Çelebi'nin, Yunus adına kaydettiği bir beyitle konuya girmek mümkündür:

“Nazar eyle itüri bâzâr eyle götürü
Yaradılanı hoş gör Yaradandan ötüri.”¹

Kâinâtı yaratan Allah, mevcûdatta hiçbir şeyi boşuna halk etmemiştir. Zerreden küreye kadar her şeyin bir yaratılış gâyesi vardır ve biz farkına varsak da varmasak da onlar görevlerini ifa etmektedir. Yunus'un “Benim bir karıncaya ulu nazarım vardır” mısraı bu bağlamda söylenmiştir.

Âdemoğlu her zaman hakikati göremeyebilir. Gerek insanlarda gerekse diğer canlılarda bizim ölçülerimize göre doğru olmayan davranışlarla karşılaşabiliriz. Bu davranışlar gerçekten hatalı hareketler olabileceği gibi, bize yanlış gelen tutumlar da olabilir. Bütün bunlar karşısında sert ve müsamahasız değil, yumuşak huylu ve merhametli davranmak ve olup bitenleri hoşgörüle karşılamak gerekir. Sonuçta her şeyin yaratıcısı Allah'tır. Canlı-cansız kâinatta mevcut her şeyde Allah'ın kudretinin izleri saklıdır. Su sebepledir ki Yunus Emre:

“Tehî görme kimseyi hiç kimse boş değil
Eksiklik ile nazar, erenlere hoş değil”²

demektedir. O halde bize düşen, Allah'ın yarattıklarına -her ne olursa olsun- merhametle bakmak ve kusurlu bile olsalar hoş görmektir.

Yukarıda zikredilen beyte paralel bir anlam dünyasına sahip başka bir beyitte Yunus şöyle buyurmaktadır:

“Elif okuduk ötüri bâzâr eyledik götürü
Yaratılmışı severiz Yaradandan ötüri.”

Dikkat edilirse her iki beytin de ifade kalıbı aynıdır ve birincisinde “hoşgörü”, ikincisinde de “sevgi” öne çıkarılmıştır. Esasen sevgi ve hoşgörü birbirinin mütemmimidir. Yani sevgi olmadan hoşgörü, hoşgörü olmadan da sevgi olmaz. Ve tabii, sevmenin de hoş görmenin de temelinde sadece insanı değil, bütün yaratılmışları Allah'ın nûrunun bir tecellîsi olarak görme inancı vardır. Niyâzî-i Mısırî de:

“Her şeye mahlûk gözüyle baksan ol mahlûk olur
Hak gözüyle bak ki bî-şek nûr-ı Yezdân ondadır.”³

diyerek söz konusu inanca işaret etmiştir.

¹ Âşık Çelebi, *Meşâ'iru's-şu'arâ* (hızr. G. M. Meredith-Owens), London 1971, v. 98^b-99^a.

² Bk. Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı*, (Tenkitli Metin) Ankara 1990, s. 174.

³ Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısırî Dîvânı*, Ankara 1998, s. 48.

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Yunus Emre'ye "hümanist" demek doğru değildir. Çünkü Yunus, sadece insanı değil, bütün yaratılmışları sevmektedir. Yaratılmışların en şerefli (eşref-i mahlûkât) olması hasebiyle insanı daha fazla seviyor olması bu gerçeği değiştirmez...

Ayrıca, Yunus Emre insanı severken din, mezhep, ırk ayrımı da gözetmez. Herkese aynı gözle bakar. Birini sevip öbürüne sırt çevirmek yahut beyaz ırkı sevip siyah ırkı yermek insanoğluna yakışmaz.

Allah'ın yarattığı her şey güzeldir. Çirkinlik bize göredir. Şeyh Sâdî'nin de dediği gibi: "Yusuf'un yüzüne inkâr gözüyle bakan -güzellikte emsalsiz olmasına rağmen- onu çirkin görür." O zaman mevcudata sevgi gözüyle bakmak gerekir. Kâinata, özellikle de insana bir gözle bakmayarak ayrımcılık yapanlar hakikatte âsîdirler:

"Yetmiş iki millete bir gözle bakmayan
Halka müderris olsa hakikatte âsîdir."⁴

İnsan; sevmek, sevilmek, tanışıp dost olmak için yaratılmıştır. Kavga etmek, kin beslemek, nefret duymak onun tabiatına aykırıdır. Bu gerçeği Yunus şöyle ifade ediyor:

"Ben gelmedim da'vî için benim işim sevi için
Dostun evi gönüllerdir gönüller yapmaya geldim."⁵

"Gelin tanış olalım işi kolay kılalım
Sevelim sevillelim dünyâ kimseye kalmaz."⁶

Dünyaya kavga etmek için değil, sevmek ve sevilmek için geldiğine inanan Yunus, görevinin gönül yapmak olduğunu söylüyor. Çünkü gönül dostun yani Allah'ın evidir. Gönle Allah'ın evi olarak bakan bir göz için gönül yapmak elbette birtakım şekli ibadetlerden üstün görülecektir.

Yunus Emre, kulluğun hikmetinin gönül yapmak olduğu inancındadır. Ona göre yapılan tâatler insanı gönül kırmaktan alıkoymuyorsa, bu tip ibadetlerin birtakım mekanik hareketlerden farkı yoktur. Nitekim o, bir başka beytinde de şöyle der:

"Ak sakallı bir koca hiç bilmez hâli nice
Emek vermesin hacca bir gönül yıkar ise."⁷

"Âlemden maksat âdemdir" derler. Kanaatimizce "âdem"den maksat da gönüldür. Allah, insanın hamurunu yoğururken içine, kendi zatının tecellî edebileceği bir de "ayna" yerleştirmiştir ki biz ona "gönül" diyoruz. Yunus'a göre namazın da, abdestin de, orucun da, haccın da arka planında gönül vardır. Bu yüzdendir ki Yunus Emre gönül kıranların haccını turistik bir geziye, namaz ve abdestini de gayrı Müslimlerin ellerini yüzlerini yıkamalarına benzeterek bunların Allah katında hiçbir değer ifade etmeyeceğini söyler:

"Bir kez gönül kırdın ise bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahı elin yüzün yumaz değil."⁸

Yunus Emre'nin, toplum hayatında önemli bir yeri olan "ilim"le ilgili düşünceleri de dikkat çekicidir. Yunus'a göre ilim okumaktan maksat "kendini" ve Hakk'ı" bilmektir:

⁴ Mustafa Tatçı, *age.*, s. 46.

⁵ Mustafa Tatçı, *age.*, s. 187.

⁶ Mustafa Tatçı, *age.*, s. 114.

⁷ Mustafa Tatçı, *age.*, s. 305.

⁸ Mustafa Tatçı, *age.*, s. 173.

“İlim ilim bilmektir ilim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin ya nice okumaktır.
Okumaktan ma‘nî ne, kişi Hakkı bilmektir
Çün okudun bilmezsin ha bir kuru emektir.”⁹

Okuyan, ilim tahsil eden kişilerden öncelikle kendini bilmesi yani olgunluğa ermiş olması beklenir. Bağdatlı Rûhî’nin:

“Dermiş hakîm bilmediğim nesne kalmadı
Dünyâyı bildi kendini bî-çâre bilmedi.”¹⁰

beytinde çok güzel ifade edildiği üzere, kütüphaneler dolusu kitap okumuş yahut ciltlerle eser yazmış kendini bilmez ham ervah zevatın kitap yüklü hayvandan ne farkı vardır?

İlm okumaktan garaz kişi kendin bilmektir
Pes kendini bilmezsen bir hayvândan betersin.¹¹

Nihad Sami Banarlı’nın ifadesiyle, “Yunus, medrese tahsili ile öğrenilen zâhir ilimlerini elde etmekle övünmeyecek bir tarikat terbiyesi içinde yetişmiştir. Çünkü mutasavvıflarca bilinmesi gereken tek hakikat, Allah bilgisidir. Hedef Allah’ı bilmektir. Allah ise **ilimden** ziyade **irfanla** bilinir. İrfan; görgü, duygu ve zekâ ile elde edilir bir üstün **sezgidir** ve büyük gerçek, **ilimle** değil, **irfanla** bilinir. İrfan, sırları bilmek ve bilhassa her göze, her gönüle görünmeyen, büyük Allah’ı bilmektir ki bu irfan derecesine yine, ilim yoluyla değil, aşk yoluyla gidilir.”¹² Aşk yolu ise, nefsi terbiye ederek beşerî vasıflardan kurtulup fenâ fi’llâh’a erme cehtidir. “Ete kemiğe bürünüp Yunus diye görünen” nefis ancak et ile kemikten sıyrılarak:

“Beni bende demen bende değilem
Bir ben vardır bende benden içeri.”¹³

beytinde ifade edilen hakîkî benliğe kavuşabilir...

Kanaatimizce, Yunus Emre’nin hafızalarda en çok yer eden beyti şudur:

“Mâl sâhibi mülk sâhibi hani bunun ilk sahibi
Mâl da yalan mülk de yalan var biraz da sen oyalan.”

Bu beyit aynı zamanda Yunus’un en çok eleştirilen beyitlerinden biridir de... Özellikle günümüzde, bu mısralarla Yunus Emre’nin insanları miskinliğe yönelttiği iddia edilmektedir. Peki, bu iddiada haklılık payı var mıdır? Soruya cevap verebilmesi için öncelikle “Önemli olanın para mı, yoksa saadet mi?” olduğu konusundaki kararın bilinmesi gerekir. Önemli olan “saadet”tir deniliyorsa Yunus, “para”dır deniliyorsa da eleştirmenler haklıdır. “İnsanlar neden tercihe zorlanılıyor, hem zengin hem de mutlu olunmaz mı?” diyenler elbette çıkacaktır. Keşke olunsaydı, ama olmuyor işte... Maalesef, zengin olan mutlu olmuyor, mutlu olan da zengin... Yunus’un: “Bunca varlık var iken gitmez gönül darlığı” deyişi boşuna değildir.

Bu mısra ile ilgili Mehmet Kaplan şöyle demektedir: “Buradaki “varlık” kelimesini, ister iktisâdî planda zenginlik manasına, ister felsefî olarak “existence” mukabili anlayınız. Netice değişmez. Gide’nin tavsif ettiği gibi muhtelif varlıklar arkasından koşarak ıstırabımızı

⁹ Mustafa Tatçı, *age.*, s. 105.

¹⁰ Coşkun Ak, *Bağdatlı Rûhî Dîvânı*, C. 2, Bursa 2001, s. 1013.

¹¹ Mustafa Tatçı, *age.*, s.258.

¹² Nihad Sâmi Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 1, İst. 1971, s. 330-331.

¹³ Mustafa Tatçı, *age.*, s. 295.

dindiremeyiz. Bu mütemâdî bir aldanıştır. Yunus Emre açık olarak madde-varlık planında kalındıkça meselenin halledilemeyeceğini söylüyor.”¹⁴

Sonuç olarak diyebiliriz ki Yunus Emre bu milletin maneviyat dünyasını inşa eden ender şahsiyetlerden biridir. Hafızalardaki beyitleriyle din ve tasavvuf bilgilerini çayda şeker misali eritip bir hayat tarzı olarak toplumumuza sunmayı başaran Yunus'un büyüklüğü şüphesiz ki **buğday** için gittiği Hacı Bektaş kapısından **himmet**le dönmesini bilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Oysa bizler himmetten habersiz, hâlâ buğday peşindeyiz. Bizce Yunus'u anmak, Yunus'u sevmek; buğdaydan vazgeçip himmete yönelmek demektir. Sen buğday peşinde koşarsın ya bu nice sevmektir?..

KAYNAKLAR

AK Coşkun, **Bağdathî Rûhî Dîvânı**, C. 2, Bursa 2001.

Âşık Çelebi, **Meşâ'iru's-şu'arâ** (Haz.: G. M. Meredith-Owens), London, 1971.

BANARLI Nihad Sâmi, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1, İstanbul, 1971.

ERDOĞAN Kenan, **Niyâzî-i Mısırî Dîvânı**, Ankara, 1998.

KAPLAN Mehmet, **Nesillerin Ruhü**, İstanbul, 1970.

TATÇI Mustafa, **Yunus Emre Divanı** (Tenkitli Metin), Ankara, 1990.

¹⁴ Mehmet Kaplan, **Nesillerin Ruhü**, İst. 1970, s. 226.